

TÔN TRỌNG, BẢO VỆ, BẢO ĐẢM QUYỀN CON NGƯỜI THEO TINH THẦN ĐẠI HỘI LẦN THỨ XIII CỦA ĐẢNG

PHẠM TUYẾT LỆ^(*)

Ngày nhận bài: 19/11/2024 Ngày thẩm định: 23/11/2024 Ngày duyệt đăng: 20/12/2024

Tóm tắt: Tôn trọng, bảo vệ, bảo đảm quyền con người là mục tiêu xây dựng chủ nghĩa xã hội ở Việt Nam, được thể hiện trong suốt quá trình lãnh đạo của Đảng. Bài viết đề cập đến việc nhận thức ngày càng sâu sắc và toàn diện về nghĩa vụ của các chủ thể trong tôn trọng, bảo vệ, bảo đảm quyền con người ở Việt Nam và những định hướng tôn trọng, bảo vệ, bảo đảm quyền con người trong Văn kiện Đại hội lần thứ XIII của Đảng.

Từ khóa: Đại hội lần thứ XIII; định hướng; tôn trọng, bảo vệ, bảo đảm; quyền con người

1. Đặt vấn đề
Đại hội lần thứ XIII của Đảng xác định: “Nhân dân là trung tâm, là chủ thể của công cuộc đổi mới, xây dựng và bảo vệ Tổ quốc; mọi chủ trương, chính sách phải thực sự xuất phát từ cuộc sống, nguyện vọng, quyền và lợi ích chính đáng của nhân dân, lấy hạnh phúc, ấm no của nhân dân làm mục tiêu phấn đấu”⁽¹⁾. Trong bối cảnh toàn cầu hóa, hội nhập quốc tế ngày càng sâu rộng, nhận thức đúng về vị trí, vai trò và nghĩa vụ của các chủ thể tham gia bảo đảm quyền con người trước những yêu cầu, nhiệm vụ mới là vô cùng quan trọng. Trong đó, những định hướng tôn trọng, bảo vệ, bảo đảm quyền con người của Đảng là nhân tố quyết định trực tiếp đến việc nâng cao hiệu quả hoạt động

và phát huy vai trò của hệ thống chính trị Việt Nam hiện nay.

2. Khái quát một số vấn đề lý luận và thực tiễn về bảo đảm quyền con người ở Việt Nam

* Lý luận về bảo đảm quyền con người
Quyền con người (nhân quyền) là những giá trị thiêng liêng, cao quý hình thành và phát triển cùng với quá trình đấu tranh giải phóng con người khỏi áp bức, bất công mang đến những điều tốt đẹp về tự do, bình đẳng gắn liền với phẩm giá của con người. Theo Giáo trình Lý luận và pháp luật về quyền con người (dùng cho hệ đào tạo Cao cấp lý luận chính trị): “Quyền con người là các đặc quyền tự nhiên, bắt nguồn từ những phẩm giá vốn có của tất cả mọi người, được cộng đồng quốc tế và quốc gia thừa nhận, tôn trọng, bảo vệ và bảo đảm bằng hệ thống pháp luật quốc gia và quốc tế”⁽²⁾. Như vậy, quyền con người có nguồn gốc tự nhiên gắn liền với con người và được thể hiện dưới dạng các nhu cầu thiết yếu, như quyền sống,

^(*) TS, Học viện Chính trị khu vực IV, Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh

quyền tự do và quyền tư hữu, có cơ chế bảo đảm các quyền con người gắn với trình độ phát triển của mỗi quốc gia và phù hợp với sự phát triển chung của nhân loại. Vì vậy, quyền con người có nội dung rộng lớn ở hầu hết các lĩnh vực của đời sống xã hội, phản ánh nhu cầu và lợi ích thiết yếu bảo đảm con người được tồn tại và phát triển. Do đó, khi xã hội phát triển và tiến bộ, các quyền con người thường được mở rộng và củng cố. Quá trình này đi kèm với những thay đổi về mặt xã hội, kinh tế, chính trị và văn hóa. Khi hiểu biết của con người về bình đẳng, tự do và công bằng được nâng lên thì quyền con người không chỉ được bảo vệ tốt hơn, mà còn được mở rộng ra các lĩnh vực mới hoặc những nhóm người trước đây chưa được thừa nhận đầy đủ.

Việc thúc đẩy và bảo vệ quyền con người, ngoài cơ chế quốc tế (nòng cốt là cơ chế của Liên hợp quốc), còn có các cơ chế của khu vực và quốc gia. Các cơ chế quốc gia về bảo vệ quyền con người rất rộng và đa dạng. Về lý thuyết, các cơ quan nhà nước có chức năng duy trì ổn định, trật tự xã hội và bảo đảm quyền của người dân. Cơ chế này nhằm bảo đảm các quyền cơ bản của con người được tôn trọng, thực thi và bảo vệ trước hệ thống quy phạm pháp luật. Cụ thể: “*bảo đảm quyền con người* là việc các chủ thể theo luật nhân quyền quốc tế và quốc gia có nghĩa vụ áp dụng tổng hợp các biện pháp, từ đường lối chính trị của đảng cầm quyền, đến các biện pháp lập pháp, hành pháp, tư pháp;... mọi hành vi vi phạm quyền và các tự do cơ bản của cá nhân, công dân đều bị nghiêm khắc trừng trị theo pháp luật”⁽³⁾.

Như vậy, theo cấu trúc hệ thống chính trị Việt Nam, các chủ thể có nghĩa vụ tôn trọng, bảo đảm, bảo vệ quyền con người gồm: Đảng, Nhà nước, Mặt trận Tổ quốc Việt Nam và các tổ chức chính trị - xã hội. Ngoài ra, còn có các tổ chức chính

trị - xã hội - nghề nghiệp, tổ chức xã hội nghề nghiệp, tổ chức xã hội, gia đình, nhà trường, doanh nghiệp,... nhằm bảo vệ và thúc đẩy quyền con người trong mọi mặt của đời sống xã hội. Đi cùng với chủ thể là các thiết chế tương ứng bảo đảm mọi cá nhân đều được hưởng các quyền cơ bản, không bị phân biệt đối xử; tăng cường giám sát và thực thi, thực hiện các quyền con người và can thiệp khi có vi phạm, bảo đảm công bằng, minh bạch và hiệu quả; tuyên truyền, giáo dục, nâng cao nhận thức của người dân về quyền con người, giúp họ hiểu rõ quyền lợi và trách nhiệm trong bảo vệ quyền con người.

Với vai trò là lực lượng duy nhất lãnh đạo Nhà nước và xã hội, Đảng Cộng sản Việt Nam tôn trọng, bảo vệ, bảo đảm quyền con người bằng cương lĩnh chính trị, chiến lược, chủ trương, đường lối; công tác tư tưởng; công tác tổ chức; công tác cán bộ, kiểm tra, giám sát. Đảng đề ra mục tiêu, quan điểm và các nhiệm vụ, giải pháp tổ chức triển khai thực hiện về quyền con người sát hợp với tình hình, bối cảnh trong nước và quốc tế. Đảng xác định các phương hướng phát triển kinh tế gắn với tiến bộ và công bằng xã hội, phát huy quyền làm chủ của người dân, cơ chế bảo vệ quyền con người, hợp tác quốc tế, đối thoại và thúc đẩy vấn đề nhân quyền ở cấp độ quốc gia và quốc tế. Từ khi Đảng ra đời đến nay, vấn đề quyền con người luôn được xác định trong mục tiêu của cách mạng Việt Nam gắn với từng nhiệm vụ cách mạng: “làm tư sản dân quyền cách mạng và thổ địa cách mạng để đi tới xã hội cộng sản”⁽⁴⁾. Trong quá trình đấu tranh giải phóng dân tộc, thống nhất đất nước, quyền con người không ngừng được mở rộng thông qua việc tham gia và tuân thủ các công ước quốc tế về quyền con người: “cùng với việc chăm lo đời sống nhân dân, các cơ quan nhà nước phải tôn trọng và bảo đảm những quyền công

dân mà Hiến pháp đã quy định”⁽⁵⁾. Cương lĩnh xây dựng đất nước trong thời kỳ quá độ lên chủ nghĩa xã hội (bổ sung, phát triển năm 2011) của Đảng khẳng định: “Con người là trung tâm của chiến lược phát triển. Tôn trọng và bảo vệ quyền con người, gắn quyền con người với quyền và lợi ích của dân tộc, đất nước và quyền làm chủ của nhân dân”⁽⁶⁾. Đại hội lần thứ XIII của Đảng tiếp tục bổ sung, phát triển nhận thức về quyền con người trong thời kỳ mới của đất nước: “Nhân dân là trung tâm, là chủ thể của công cuộc đổi mới, xây dựng và bảo vệ Tổ quốc; mọi chủ trương, chính sách phải thực sự xuất phát từ cuộc sống, nguyện vọng, quyền và lợi ích chính đáng của nhân dân, lấy hạnh phúc, ấm no của nhân dân làm mục tiêu phấn đấu”⁽⁷⁾. Bằng thực tiễn lãnh đạo tôn trọng, bảo vệ, bảo đảm quyền con người và những thành tựu đạt được trong quá trình lãnh đạo đất nước, Đảng khẳng định, quyền con người thực sự là mục tiêu, động lực của sự phát triển xã hội, là bản chất của chế độ xã hội chủ nghĩa mà Việt Nam đang xây dựng và không ngừng hoàn thiện.

* Thực tiễn bảo đảm quyền con người ở Việt Nam

Qua gần 40 năm đổi mới, vị thế của Việt Nam đã được khẳng định trên trường quốc tế với nhiều chỉ số ấn tượng liên quan đến việc tôn trọng, bảo vệ, bảo đảm quyền con người. Cụ thể, tốc độ tăng trưởng nền kinh tế tương đối cao, ổn định bình quân 07%, quy mô nền kinh tế không ngừng được mở rộng, đạt khoảng 430 tỷ USD; thu nhập bình quân đầu người tăng 58 lần lên khoảng 4.300 USD năm 2023⁽⁸⁾; Chỉ số Đổi mới sáng tạo toàn cầu (GII) của Việt Nam năm 2023 xếp hạng 46/132 quốc gia; gần 80% dân số sử dụng internet; chỉ số phát triển con người (HDI) đạt 0,737 thuộc nhóm nước có HDI cao trên thế giới so với các nước có trình độ phát triển; Chỉ số hạnh phúc của Việt Nam năm 2023 xếp thứ 65/137

quốc gia được xếp hạng⁽⁹⁾. Ngoài ra, các chỉ tiêu về giáo dục, y tế chăm sóc sức khỏe nhân dân đều được cộng đồng quốc tế ghi nhận là phát triển vượt bậc.

Bên cạnh những kết quả đạt được trong việc tôn trọng, bảo vệ, bảo đảm quyền con người vẫn tồn tại những hạn chế nhất định: (1) Khuôn khổ pháp lý về quyền con người vẫn chưa hoàn thiện⁽¹⁰⁾; (2) Tình trạng bất bình đẳng trong thụ hưởng quyền trên phạm vi quốc gia vẫn còn xảy ra giữa các vùng, miền, như các quyền về dân sự, chính trị, kinh tế - xã hội, văn hóa. Tình trạng nghèo đói, khó khăn về điều kiện học tập vẫn đang tồn tại ở một nhóm xã hội và từng khu vực nhất định: “Tầm bao phủ của hệ thống an sinh xã hội hiện nay còn khiêm tốn, nhất là đối với người nghèo và các nhóm dễ bị tổn thương. Nguy cơ gia tăng bất bình đẳng trong tiếp cận các dịch vụ luôn hiện hữu giữa các khu vực địa lý, các cộng đồng và các nhóm dân cư”⁽¹¹⁾; (3) Quyền làm chủ của người dân chưa được thực thi một cách đầy đủ. Đặc biệt, quyền tham gia công việc quản lý nhà nước còn hạn chế về phạm vi và mức độ thực hiện: “quyền làm chủ của nhân dân có lúc, có nơi còn bị vi phạm; vẫn còn biểu hiện dân chủ hình thức, tách rời dân chủ với kỷ cương, pháp luật”⁽¹²⁾.

3. Định hướng tôn trọng, bảo vệ, bảo đảm quyền con người ở Việt Nam theo tinh thần Đại hội lần thứ XIII của Đảng

Để phát huy những kết quả đạt được, khắc phục những hạn chế và từng bước hoàn thiện cơ chế tôn trọng, bảo vệ, bảo đảm quyền con người ở Việt Nam cần quán triệt những định hướng trong văn kiện Đại hội lần thứ XIII của Đảng về các nội dung sau:

Một là, phát triển kinh tế, xã hội, văn hóa bảo đảm tiến bộ và công bằng xã hội

Bước vào giai đoạn phát triển mới của đất nước, Đảng chủ trương: “Tiếp tục đẩy mạnh đổi mới mô hình tăng trưởng kinh

tế, chuyển mạnh nền kinh tế sang mô hình tăng trưởng dựa trên tăng năng suất, tiến bộ khoa học và công nghệ, đổi mới sáng tạo, nhân lực chất lượng cao, sử dụng tiết kiệm, hiệu quả các nguồn lực để nâng cao chất lượng, hiệu quả và sức cạnh tranh của nền kinh tế⁽¹³⁾. Để các quyền con người được bảo đảm, tiền đề về kinh tế giữ vai trò vô cùng quan trọng nhằm đáp ứng tốt hơn các nhu cầu thiết yếu của cuộc sống và thụ hưởng các giá trị phát triển. Bên cạnh đó, chú trọng các tiêu chuẩn về xã hội và môi trường, thực hiện phát triển kinh tế đi đôi với tiên bộ và công bằng xã hội, tạo điều kiện thuận lợi để con người được phát triển năng lực cá nhân, đóng góp thiết thực vào sự thịnh vượng của đất nước.

Ngoài ra, thực hiện tốt công tác an sinh xã hội, bảo đảm cơ hội phát triển cho mọi người dân, thành phần kinh tế, các nhóm người dễ bị tổn thương, tạo sự tiến bộ công bằng: “chú trọng nâng cao phúc lợi xã hội, an sinh xã hội, cố gắng bảo đảm những nhu cầu cơ bản, thiết yếu của nhân dân về nhà ở, đi lại, giáo dục, y tế, việc làm⁽¹⁴⁾, bảo đảm quyền được thụ hưởng các thành tựu của sự phát triển đất nước, phân phối công bằng các giá trị vật chất và tinh thần đối với tất cả thành viên trong xã hội.

Hai là, phát huy dân chủ xã hội chủ nghĩa, bảo đảm tất cả quyền lực nhà nước thuộc về nhân dân

Dân chủ là một trong các quyền của con người, xét trong mối quan hệ với nhà nước, dân chủ thể hiện ở quyền tham gia quản lý công việc nhà nước và xã hội trực tiếp hoặc thông qua những đại diện do người dân lựa chọn, thể hiện nguyện vọng, nhu cầu chính đáng của người dân, được tiếp cận với các dịch vụ công trên cơ sở bình đẳng. Đại hội lần thứ XIII của Đảng khẳng định: “xây dựng và hoàn thiện Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa trong sạch, vững mạnh, tinh gọn, hoạt động hiệu

lực, hiệu quả, vì nhân dân phục vụ và vì sự phát triển của đất nước⁽¹⁵⁾. Trên cơ sở đó, cần tiếp tục hoàn thiện hệ thống pháp luật, cơ chế giám sát, biện pháp tổ chức thực thi trong việc tôn trọng, bảo đảm, bảo vệ quyền con người; xây dựng nền hành chính nhà nước phục vụ nhân dân, nền tư pháp Việt Nam chuyên nghiệp, hiện đại, công bằng, nghiêm minh, liêm chính, phụng sự Tổ quốc và phục vụ nhân dân.

Bên cạnh đó, cần tăng cường vai trò giám sát của người dân đối với hoạt động của cơ quan công quyền, bảo đảm tính minh bạch, trách nhiệm giải trình của các cơ quan nhà nước, cán bộ, đảng viên; thúc đẩy thực hiện dân chủ ở cơ sở; thuận tiện trong tiếp cận thông tin liên quan đến các chính sách, dự án, hoạt động của Nhà nước và các tổ chức công quyền. Ngoài ra, cần phát huy cao độ vai trò của Mặt trận Tổ quốc Việt Nam và các đoàn thể chính trị - xã hội trong phản ánh, kiến nghị, đề xuất các ý kiến, nguyện vọng của nhân dân một cách thiết thực, hiệu quả.

Ba là, xây dựng Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa và hoàn thiện pháp luật

Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa có những giá trị phổ quát trên thế giới, cả trong nghiên cứu lý luận và thực tiễn chính trị - pháp lý. Những tư tưởng, giá trị phổ biến và tiên bộ của Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa là đề cao vai trò của pháp luật trong tương quan của nó với quyền lực của Nhà nước. Theo đó, Nhà nước phải đặt mình dưới pháp luật, chịu sự ràng buộc của pháp luật, đề cao các giá trị công bằng, công lý, quyền con người.

Cương lĩnh xây dựng đất nước trong thời kỳ quá độ lên chủ nghĩa xã hội (bổ sung, phát triển năm 2011) xác định, Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa của nhân dân, do nhân dân, vì nhân dân do Đảng Cộng sản lãnh đạo là một trong tám đặc trưng của xã hội xã hội chủ nghĩa mà Việt Nam xây dựng. Điều 2 Hiến pháp

năm 2013 khẳng định: “Nhà nước Cộng hòa xã hội chủ nghĩa Việt Nam là Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa của nhân dân, do nhân dân, vì nhân dân”. Văn kiện Đại hội lần thứ XIII của Đảng tiếp tục khẳng định: “... bản chất của Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam là Nhà nước của nhân dân, do nhân dân và vì nhân dân”; “con người là trung tâm, chủ thể, là nguồn lực chủ yếu và mục tiêu của sự phát triển”⁽¹⁶⁾. Như vậy, quan điểm về xây dựng Nhà nước pháp quyền của Việt Nam là rất rõ ràng và minh bạch.

Nhà nước thực hiện nghĩa vụ bảo vệ, bảo đảm quyền con người bằng việc ghi nhận các quyền con người, quyền công dân trong Hiến pháp, pháp luật; hoàn thiện thiết chế, bộ máy nhằm bảo vệ ngày càng tốt hơn quyền con người thông qua hoạt động của các cơ quan thực hiện quyền lập pháp, hành pháp và tư pháp.

Trong hoạt động lập pháp, Đại hội lần thứ XIII của Đảng yêu cầu: “Tiếp tục đổi mới, nâng cao chất lượng quy trình lập pháp, tập trung xây dựng, hoàn thiện thể chế chính trị và định hướng xã hội chủ nghĩa; tôn trọng, bảo đảm, bảo vệ quyền con người, quyền công dân”⁽¹⁷⁾. Quốc hội có nhiệm vụ cụ thể hóa quan điểm, chủ trương, đường lối của Đảng về quyền con người thành các quy định của Hiến pháp và pháp luật; gắn kết chặt chẽ việc ban hành các luật, bộ luật theo nguyên tắc, quy định, chế định về quyền con người, quyền công dân trong Hiến pháp năm 2013 phù hợp với thực tiễn Việt Nam và các chuẩn mực quốc tế về quyền con người mà Việt Nam đã tham gia ký kết, phê chuẩn.

Đối với hoạt động của Chính phủ cần: “xây dựng nền hành chính nhà nước phục vụ nhân dân, dân chủ, pháp quyền, chuyên nghiệp, hiện đại, trong sạch, vững mạnh, công khai, minh bạch”⁽¹⁸⁾, xây dựng nền hành chính kiến tạo, phục vụ, tạo điều kiện thuận lợi cho phát triển kinh tế để

mọi người đều có cơ hội làm giàu hợp pháp, chính đáng, giảm thiểu các thủ tục hành chính phức tạp, cải thiện chất lượng công; đẩy mạnh ứng dụng công nghệ thông tin để phục vụ người dân và doanh nghiệp ngày càng tốt hơn; giảm thiểu sự can thiệp trực tiếp vào nền kinh tế, tạo ra khung pháp lý để hoạt động sản xuất hiệu quả, tự do cạnh tranh; thúc đẩy nghiên cứu và phát triển, hỗ trợ các doanh nghiệp khởi nghiệp sáng tạo, đầu tư vào giáo dục, nâng cao chất lượng nguồn nhân lực chất lượng cao mang đến sự phát triển bền vững.

Xây dựng nền tư pháp tôn trọng, bảo vệ và bảo đảm quyền con người là nhiệm vụ quan trọng để xây dựng một xã hội công bằng, văn minh: “Hoạt động tư pháp phải có trọng trách bảo vệ công lý, bảo vệ quyền con người, quyền công dân, bảo vệ chế độ xã hội chủ nghĩa, bảo vệ lợi ích của Nhà nước, quyền và lợi ích hợp pháp, chính đáng của tổ chức, cá nhân”⁽¹⁹⁾. Hoạt động tư pháp (Tòa án nhân dân) cần kiểm soát hành vi lạm dụng quyền lực nhà nước xâm phạm quyền con người, bảo vệ các quyền sống, quyền sở hữu và quyền tự do cơ bản của con người, khôi phục các quyền và lợi ích hợp pháp của cá nhân, công dân. Viện kiểm sát nhân dân thực hành quyền công tố, kiến nghị khởi tố bảo vệ quyền con người; kiểm soát hoạt động tạm giam, tạm giữ đúng theo quy định pháp luật, chấp hành nghiêm việc bảo vệ tính mạng, tài sản, danh dự, nhân phẩm của người bị tạm giam, tạm giữ, ngăn ngừa tình trạng xâm phạm quyền và lợi ích hợp pháp khác của con người.

4. Kết luận

Tôn trọng, bảo vệ, bảo đảm quyền con người là nghĩa vụ của cả hệ thống chính trị cùng với sự tham gia của nhiều lực lượng và xã hội. Từ nhận thức sâu sắc và toàn diện về quyền con người, Đại hội lần thứ XIII của Đảng xác định những vấn đề về phát triển kinh tế, xã hội, văn hóa bảo đảm tiến bộ và công bằng xã hội để không vi phạm

quyền và các tự do cơ bản của con người. Phát huy dân chủ xã hội chủ nghĩa, bảo đảm tất cả quyền lực nhà nước thuộc về nhân dân; xây dựng, hoàn thiện Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa và xây dựng, hoàn thiện cơ chế bảo vệ quyền con người trong việc phòng ngừa vi phạm, hỗ trợ các nhóm có nguy cơ bị vi phạm và áp dụng biện pháp ngăn chặn hành vi xâm hại đến quyền con người. Do đó, việc cụ thể hóa các định hướng của Đảng về tôn trọng, bảo vệ, bảo đảm quyền con người trong thực tiễn đã khẳng định bản chất tốt đẹp của chế độ xã hội chủ nghĩa và khát vọng phát triển đất nước hùng cường, thịnh vượng của dân tộc Việt Nam □

Chính trị quốc gia Sự thật, Hà Nội, 2021, tr.27-28, 27-28, 89, 120, 149, 118, 47, 175, 176 và 177

⁽²⁾ và ⁽³⁾ Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh, *Giáo trình Lý luận và pháp luật về quyền con người (dùng cho hệ đào tạo Cao cấp lý luận chính trị)*, Nxb Lý luận chính trị, Hà Nội, 2022, tr.14 và 221

⁽⁴⁾ Hồ Chí Minh, *Toàn tập*, t.3, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội, 2011, tr.1

⁽⁵⁾ Đảng Cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ VI*, Nxb Sự thật, Hà Nội, 1987, tr.112

⁽⁶⁾ Đảng Cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XI*, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội, 2011, tr.76

⁽⁸⁾ VnEconomy, *Kinh tế Việt Nam nhìn lại sau gần 40 năm đổi mới*, <https://vneconomy.vn>, ngày 05/4/2024

⁽⁹⁾ Hoàng Giang, *Tăng 2 bậc, Việt Nam xếp thứ 46 chỉ số đổi mới sáng tạo toàn cầu năm 2023*, <https://baochinhphu.vn/>, ngày 27/9/2023

⁽¹⁰⁾ và ⁽¹¹⁾ Bộ Ngoại giao, *Báo cáo quốc gia về bảo vệ và thúc đẩy quyền con người ở Việt Nam theo cơ chế rà soát định kỳ phổ quát (UPR) chu kỳ III*, Hà Nội, 2018, tr.28 và 28

---

(1), (7), (12), (13), (14), (15), (16), (17), (18) và (19) Đảng Cộng sản Việt Nam, *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII*, t.I, Nxb